

Lidice

Atentat

Miljenko Hajdarović, prof.
Platforma Klio

Lidice, češko selo koje je postalo tragičnim simbolom nacističkog terora tijekom Drugog svjetskog rata, predstavlja duboko ukorijenjenu povijesnu ranu koja oslikava okrutnost totalitarnog režima. Događaji koji su kulminirali uništenjem Lidica imaju svoje korijene u atentatu na visokog nacističkog dužnosnika Reinharda Heydricha 27. svibnja 1942. godine. Heydrich je bio jedan od glavnih arhitekata nacističkog terora i poznat po nemilosrdnom suzbijanju otpora u okupiranim zemljama.

Dok se vozio na posao, Heydricha su zaustavili atentatori. Slovak Jozef Gabčík i Jan Kubiš, obučeni u Velikoj Britaniji, pado-branima su iskočili u Bohemiju u prosincu 1941. godine. Tijekom zaustavljanja automobila Gabčík je počeo pucati iz Sten automata, ali se oružje zakočilo. Heydrich je ustao da bi se obranio svojim pištoljem, na što je Kubiš bacio ručnu bombu. Heydrich i Kubiš u eksploziji su ranjeni.

Unatoč hitnoj kirurškoj intervenciji Heydrich je razvio teške infekcije, vjerojatno izazvane komadićima materijala iz automobila. Hitler je u pomoć poslao i svog osobnog liječnika. Unatoč korištenju novih antibiotika sepsa je dovela do Heydrichove smrti 4. lipnja.

Atentatori su se sakrili u crkvi sv. Ćirila i Metoda, ali ubrzo su otkriveni. Nacističke snage okružile su crkvu i 1. lipnja pokrenule napad. U situaciji bez izlaza odlučili su izvršiti samoubojstvo kako bi izbjegli zarobljeničtvo i mučenje. Kubiš je pokušao izvršiti samoubojstvo aktivacijom ručne granate, a Gabčík se upucao. Obojica su preživjela inicijalno samoranjavanje. Kubiš je ipak preminuo od zadobivenih ozljeda, a Gabčíka su, iako teško ranjenog, mučili sve dok naposljetku nije i on preminuo. Obojici se kao dan smrti piše 18. lipnja 1942. godine.

U nacističkoj hijerarhiji Heydrich je imao ključnu ulogu u sigurnosnim pitanjima. Bio je šef Sigurnosnog ureda (Reichssicherheitshauptamt) i glavni arhitekt Gestapa, na-

cističke tajne policije. Bio je i zamjenik voditelja SS-a Heinricha Himmlera. Heydrich je bio odgovoran za organizaciju i provedbu mnogih represivnih mjera, uključujući progon Židova, političkih protivnika i drugih skupina koje su bile smatrane neprijateljskima nacističkom režimu. Atentat je uzdrmao naciste i odgovor je morao uzdrmati sve buduće ideje o otporu.

Odmazda

Hitler je Franku, upravitelju Protektorata Bohemije i Moravije, izdao jasne upute o tome kako provesti odmazdu:

- pobiti muškarce
- žene poslati u logore
- djecu pogodnu za germanizaciju smjestiti u SS obitelji, a ostalu djecu odgojiti na druge prikladne načine
- selo u potpunosti razoriti.

Nejasno je zapravo kako su odabrana sela Lidice i Ležáky. Prema dokumentaciji Gestapa poveznica s Lidicama su časnici Horák i Strýbrný koji su također bili na obuci u Velikoj Britaniji. No nijedan od njih nije bio umiješan u atentat.

Sela su u utorak 9. lipnja 1942. okružile postrojbe njemačkih i kvislinških snaga sigurnosti (Gestapo, SD, Schutzpolizei i žandarmerija protektorata). Tijekom noći svi su muškarci stariji od 15 godina okupljeni i zatvoreni u štagalj obitelji Horák. To je bio najveći objekt u Lidicama i jedini donekle pogodan za smještaj 172 zarobljenih. Tijekom sljedećeg dana svi su streljani. Streljano ih je zapravo 173 jer je jedan četrnaestogodišnjak dotrčao svome ocu.

U mjesnoj školi okupljeno je 105 djece i 203 žene. Žene su okupljene i odvojene od djece. Njih 195 poslano je u logor Ravensbrück gdje ih je 52 ubijeno. U narednim danima okupljeno je i streljano još 26 stanovnika Lidica koji su uhićeni u drugim dijelovima Čehoslovačke. Šest trudnica zatvoreno je u Pragu gdje su dočekale porod. Djeca su im oduzeta i također su poslana u Ravensbrück.

Djeca, njih 88, poslano je u Łódź gdje su zatvoreni u bivšu tvornicu tekstila. Pratila ih je zapovijed koju je poslao SS-ovac Horst Böhme: *Djeca donose samo odjeću na sebi. Nikakva dodatna skrb nije poželjna.* Sedmero ih je odabrano za germanizaciju. Gestapo je 2. srpnja preostalu djecu poslao u logor smrti Chelumno. Ubijeni su u dušegupki (Gaswagen). Dušegupka je ruski izraz za kamion s hermetički zatvorenim teretnim prostorom u koji je uvedena cijev ispušnih plinova. Žrtve bi se obično prevezle od početne lokacije do masovne grobnice ili krematorija gdje su tijela istovarena. Nacistima se ova metoda nije pretjerano sviđala jer bi žrtve obično tjelesnim izlučevinama uneredile kamion.

Svi objekti u selu najprije su zapaljeni, a potom i minirani. Strojovima su poravnati ostatci. Cijeli je postupak fotografiran i sniman. Pobijene su i sve životinje. Seosko groblje prekopano je, kosturi su izvađeni, opljačkani i uništeni. Potok koji je prolazio selom preusmjeren je. Bivše selo više je puta preorano i zasijano. Oko tog prostora podignuta je

bodljikava žica. Nacisti o svojim postupcima nisu šutjeli, već su javno objavili. To nije bila samo odmazda, već i psihološki ratni manevar s namjerom da se širi strah među civilnim stanovništvom i odvraći ih od pružanja otpora. Churchill je želio zapaljivim bombama spaliti tri njemačka sela, ali se od toga odustalo jer bi vjerojatno samo izazvalo spiralu sličnih postupaka.

Obavijest njemačke okupacijske posade objavljena u dnevniku *Der neue Tag* (11. 6. 1942.).

Prag, 10. Juni.
Amtlich wird bekanntgegeben:
 Im Zuge der Fahndungen nach den Mörder des **SS-Obergruppenführers Heydrich** wurden wandfreie Hinweise dafür gefunden, dass die Bevölkerung der Ortschaft Liditz bestmöglich dem in Frage kommenden Täterkreis Unterstützung und Hilfe leistete. Die betreffenden Beweismittel wurden trotz Befragung ohne Mithilfe der Ortseinwohner erbracht. Damit bekundete Einstellung zum Attentat wird noch durch weitere reichsfeindliche Handlungen unterstrichen, wie Funde von staatsfeindlichen Druckschriften, Waffen- und Munitionslagern, eines illegalen Senders sowie bewirtschafteter Waren in größtem Ausmaß und durch die Tatsache, daß Ortseinwohner sich im aktiven Dienst des Feindes im Ausland befinden. Nachdem die Einwohner dieses Dorfes durch ihre Tätigkeit und durch die Unterstützung der Mörder von **SS-Obergruppenführer Heydrich** gegen die erlassenen Gesetze schärfstens verstoßen haben, sind die männlichen Erwachsenen erschossen, die Frauen in ein Konzentrationslager überführt und die Kinder einer geeigneten Erziehung geführt worden. Die Gebäude des Ortes sind dem Erdboden gleichgemacht und der Name der Gemeinde ist ausgelöscht worden.

Selo Ležáky doživjelo je istu sudbinu nekoliko dana kasnije. Kratka vijest o odmazdi objavljena je u dnevniku *Der neue Tag* (25. 6. 1942.).

Prag, 24. Juni.
 Am 24. Juni wurde die Ortschaft Ležáky bei Louka (Bezirk Chrudim) dem Erdboden gleichgemacht. Die erwachsenen Einwohner wurden standrechtlich erschossen. Die Einwohnerschaft hatte tschechische Fallschirmagenten, die an der Vorbereitung des Attentats gegen **SS-Obergruppenführer Heydrich** führend beteiligt waren, beherbergt und dem polizeilichen Zugriff zu entziehen versucht. Der für die Ortschaft zuständige Beamte der Protektoratsgendarmarie, der sich als Mitarbeiter schuldig gemacht hatte, beging vor seiner Festnahme Selbstmord.

Sjećanje

Na brežuljku iznad nekadašnjeg sela nakon rata je podignuto novo selo Lidice. Vlasti su u velikom graditeljskom projektu podigle nizove tipskih kuća. Po dovršetku su 1949. godine naseljene preživjele žene. Dvojici preživjelih muškaraca, koji su za vrijeme rata služili u RAF-u, povratak u nove Lidice nije dopušten. Između lokacije starog i novog sela podignut je spomen-koji sadrži skulpture, muzej i cvjetnjak s oko 25 000 ruža. Puteljak vodi kroz nekadašnje selo gdje je na nekoliko mjesta podignuto par spomen-obilježja. Najdojmljivija je brončana skulptura s 82 unikatna odljeva lidičke djece. U selu je podignuta i galerija koja svake godine organizira međunarodno likovno natjecanje za djecu. Izloženi dječji radovi iz cijeloga svijeta predivni su i dodatni su spomenik sjećanju na žrtve lidičkog masakra.

Prije nekoliko godina izbio je skandal oko postavljanja kamena spoticanja na mjestu gdje je vjerojatno bila prva kuća u nekadašnjim Lidicama. Tu je samo nekoliko dana prije masakra uhićena Štěpánka Mikešová. Židovku je nacističkim vlastima prokazala njezina stanodavka. Opremljena je u Auschwitz gdje je ubijena. Povjesničar Vojtěch Kyncl predložio je postavljanje kamena spoticanja. To je izazvalo veliko negodovanje jer bi se time, po mišljenju dijela češke javnosti, obeščastilo lidičke žrtve. Martina Lehmannová, ravnateljica spomen-područja, podržala je inicijativu, ali je pod pritiskom ministra kulture 2020. podnijela ostavku. Ostaku je podnijelo i deset njezinih suradnika. Kamen spoticanja ipak je postavljen, ali bez ikakve dodatne informacije. Vjerojatno ga ne bi ni primijetili da nam pozornost nije skrenula ljubazna austrijska volonterka koja je vodila stručnu turu spomen-područjem. Samo metar dalje stoji višejezična ploča s informacijom da je ovdje stajala prva kuća Lidica.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Hajdarović, M. (2023). Lidice. *Poučavanje povijesti*, II(2), 101–104.